

Gerbiamoji *Tautosakos darbų* redakcine kolegija, brangūs bendradarbiai! Svairsčiau svairsčiau, ar kreiptis į Jus, ar nuryti ir nutylėti, ir supratau, kad nutylėdamas patvirtinčiau sau praradęs pasitikėjimą Jumis. Todėl pirma „garsiai“ atsakysiu į recenzentės pastabas savo straipsniui „Daukanto kosmogonija: *Sutvėrimas*“, prieš gerą mėnesį įteiktam *Tautosakos darbams*, o tada atvirai pasidalinsiu dėl jų kilusiu susirūpinimu.

1. Atsakymai į recenzentės pastabas

1) Straipsnio anotacija prasideda: *Straipsnyje nagrinėjamas vienas Simono Daukanto „Būdo“ sakiny, kuriame paaiškintas lietuvių veiksmazodžio (su)tverti kosmogoninės reikšmės pagrindas. Ir baigiasi: Drauge tai pavyzdys, kad į Daukantą verta atidžiau įsiskaityti.*

Recenzentė rašo: **Autorius(-ė) skatina atidžiau įsiskaityti į S. Daukanto darbus. To paties įsiskaitymo dėlei atkreiptinas dėmesys, jog straipsnyje nagrinėjamas ne „vienas Simono Daukanto „Būdo“ sakiny“, o tik nedidelė sakinio dalis, vienas segmentas. Skaitytojui ši maža, bet reikšminga detalė turėjo būti atskleista ir nusakyta.**

Būtų galima su recenzente sutikti ir anotaciją taisyti *vienas Simono Daukanto „Būdo“ sakinio segmentas*. Tačiau ir pats *sakiny* lietuvių kalboje turi kelias reikšmes: ne tik ‘žodžių junginys ar žodis, reiškiantis baigtinę mintį’, bet ir šiaip ‘posakis, pasakymas’, ‘pasakojimas’, ‘sakymo būdas’ (LKŽ XII: 30). Gramatiškai *sak-inys* yra veiksmo rezultato pavadinimas, reiškiantis tiesiog ‘tai, kas pasakyta’ (kaip *mezg-inys, trup-inys* ir kt.). Todėl galima ir netaisyti.

Skaitytojui ši maža ir šiuo atveju nereikšminga detalė turėtų būti aiški iš to, kad kursyvu cituojamoji Daukanto ištrauka neturi vidinių sintaksinių jungčių, tad niekaip negali būti savarankiško sakinio pradžia: „Pasak Simono Daukanto, senovės lietuviai Kūrėją vadino *Sutvaru nuo žodžio sutverti, beje, kuris šilima pasaulį sutvirtino arba sukrekino iš dumpių, nesgi pirma dumpys, beje, amžina migla, pasaulio vietoje viešpatavusi*“.

Vadinasi, recenzentės pastaba yra netiksli, perteklinė, todėl neatsižvelgtina.

2) Tačiau atidžiau įsigilinus sunku būtų nepastebėti tendencijos tyrime pasitelkiamus šaltinius beatodairiškai pritempinėti prie autoriaus(-ės) suformuluotų hipotezių. Tokiu būdu net ir paties S. Daukanto kūryba naudojama visiškai neatsižvelgiant nei į jos rašymo laiką bei aplinkybes, nei į istorinius, kultūrinius kontekstus, nei į autoriaus asmenybės bruožus.

Pirmasis šios pastabos sakiny nėra pagrįstas nė vienu pavyzdžiu, todėl vienodai gali būti pritaikytas bet kuriam *Tautosakos darbuose* skelbiamam ar išvis bet kokiam pasaulyje straipsniui, nes atrinkti šaltinius, grindžiant kad ir kokią hipotezę, tenka neišvengiamai ir yra būtina.

Straipsnyje nėra „naudojama S. Daukanto kūryba“, o remiamasi tik vienu jo teiginiu, ir tik jis vienas nagrinėjamas. Šis vienintelis teiginys turi savo vidinę logiką, kuri neprarastų reikšmės net ir tuo atveju, jeigu Daukantas būtų apgailėtinais klydęs, lengvabūdiškai juokavęs, piktybiškai melavęs ar plagijavęs. Žinoma, autoriaus rašymo laikas bei aplinkybės, taip pat jo istoriniai, kultūriniai kontekstai, taip pat autoriaus asmenybės bruožai yra labai svarbūs ir įdomūs, tik ne mūsų nagrinėjamam klausimui.

Todėl ši recenzentės pastaba tėra retorinė priemonė, neturinti jokio mokslinio turinio, visiškai neadekvati straipsniui ir skirta nebent iš anksto jį pasmerkti.

3) Atkreiptinas dėmesys į dar 2000 m. žurnalo „Liaudies kultūra“ 2-jame numeryje skelbtą straipsnį *Sutvėrimas. „Kūrybinės“ žodžio reikšmės motyvacija* (p. 7–13). Akivaizdu, kad spaudai teikiamame tyrime kartojama minėto straipsnio medžiaga (tie patys šaltiniai, tie patys pavyzdžiai, mažai tesiskiriantys apibendrinimai); į literatūros sąrašą paskelbtasis ankstesnis tyrimas kažkodėl neįtrauktas, apie jį išvis neužsimenama. Neužsiminta ir apie dar vieną straipsnį ta pačia tema (žr. *Dar kartą apie „sutvėrimą“. Papildoma „kūrybinės“ žodžio reikšmės argumentacija*, „Liaudies kultūra“, 2001, Nr. 1, p. 39–41).

Taip, 2000 metais paskelbtas straipsnis *Sutvėrimas: „Kūrybinės“ žodžio reikšmės motyvacija* parašytas ta pačia bendra *sutvėrimo* tema. Kai kurios esminės tame straipsnyje išsakytos užuominos pasirodė vaisingos ir per dvidešimt metų buvo gerokai išplėtos, taip, kad buvęs straipsnis apimtimi išaugo daugiau nei dešimteriopai ir pavirto kone knyga. Iš tikrųjų, tame straipsnyje cituojamas tas pats Daukanto sakiny, tik jo

nagrinėjimas ten teuzima vieną pastraipą (minėto žurnalo p. 9). Iš tikrųjų, tame straipsnyje pateiktas ir vienos tos pačios latvių saktės vertimas (be originalo), užimantis ten dar vieną to paties puslapio pastraipą. Ir viskas. Tas straipsnis lengvai prieinamas internetu visiems Jums gerai žinomame tinklapyje *tautosmenta.lt*, atsiverskite ir palyginkite!

Iš tikrųjų, tame straipsnyje irgi kalbama apie galimybę veiksmažodžio (*su*)*tverti* kosmogoninę reikšmę kildinti iš reikšmės '(su)tirštinti, (su)tvirtinti, (su)kietinti', bet šita galimybė remiasi ir drauge ją patvirtina visas iš to straipsnio užuominų išaugęs ir dabar jau gal daugiau nei septynis autorinius lankus pasiekęs darbas! Savo ruožtu Daukanto sakinių nagrinėjusios ano straipsnio dvi pastraipos išaugo į Jums pateiktąjį straipsnį „Daukanto kosmogonija: *sutvėrimas*“.

Anas mano straipsnis „*Sutvėrimas*: „Kūrybinės“ žodžio reikšmės motyvacija“ šio straipsnio literatūros sąrašė kaip tik ir nenurodytas dėl to, kad yra „moraliai“ (tiksliau, dalykiškai) pasenęs. Bet esant pageidavimui, nėra jokių kliūčių jį nurodyti.

O štai recenzentės paminėtas kitas mano straipsnis, „Dar kartą apie *sutvėrimą*: Papildoma „kūrybinės“ žodžio reikšmės argumentacija“, kalba jau apie kitką – apie galimybę kosmogoninę veiksmažodžio (*su*)*tverti* reikšmę išvesti iš kitos jo reikšmės, iš reikšmės '(su)griebti, (su)čiupti'. Ši pagrindinės temos potėmė sudaro atskirą didelio darbo „apie *sutvėrimą*“ dalį ir neturi nieko bendra su dabar nagrinėjamu Daukanto sakiniu, todėl ir minimo straipsnio nurodyti nėra reikalo.

Recenzentės priekaištas dėl nenurodytų šių senų straipsnių skamba kaip kaltinimas noru juos nusišlepti ir taip sena „prakišti“ už nauja. Tačiau toks kaltinimas, jei čia būtų išgirstas, yra nepagrįstas dėl toli gražu nesutampantčio šio ir anų darbų turinio (kas, kad sutampa bendra pamatinė tema, – ji pasirodė esanti tokia plati, kad užtektų darbo visam gyvenimui, ir ne vienam...). Be to, dar kol kas nejaučiu reikalo rinkti atsiskaitomuosius „taškus“, klastingai apgaudinėjant kolegas, lyg iš visiškos mokslinės negalios...

4) Pasirinkto klausimo (žodžio *sutverti* kosmogoninės reikšmės savumas ar svetimumas bei tinkamumas bendrinei kalbai) tyrimo istorija aptarta netinkamai ir neišsamiai: neatskirtos sinchroninės ir diachroninės kalbotyros tyrimų, tyrėjų pozicijos, nepateikti duomenys iš pagrindinių norminamųjų bendrinės kalbos veikalų, aiškiai neparodyta bendrinės kalbos normintojų požiūrių kaita.

Aptarti žodžio *sutverti* kosmogoninės reikšmės tinkamumo bendrinei kalbai tyrimo istoriją nėra šio straipsnio tikslas. Pirmoje straipsnio dalyje tik apmesti jos metmenys, siekiant parodyti anaipol ne vienareikšmi kalbininkų požiūrį į tai. Būtų nuostabu, jei recenzentė ar koks kitas jos įkvėptas kalbininkas šią istoriją deramai ištyrų, atskirtų sinchroninės ir diachroninės kalbotyros tyrimų, tyrėjų pozicijas, pateiktų duomenis iš pagrindinių norminamųjų bendrinės kalbos veikalų, aiškiai parodytų bendrinės kalbos normintojų požiūrių kaitą. Būčiau vienas suinteresuočiausių tokio nepaprastai pageidautino kalbininkų tyrimo skaitytojų! Tai būtų labai išsiilgta kalbininkų pagalba mitologams-tautosakininkams, kuriems dabar tenka dirbti svetimus darbus ir už tai tik susilaukti priekaištų iš tų, kurie jų patys nepadarė.

5) Nekvestionuojant galimo atsakymo (išvadų) teisingumo, visiškai klaidinga yra pati metodika, kuria remiantis ketinama įrodyti *sutverti* kosmogoninės reikšmės savumą. XIX a. istoriko romantiko Simono Daukanto mintys vertinamos kaip autentiška medžiaga, atspindinti realius tautos pasaulėvokos bruožus. Nėra paslaptis, kad Daukantas to meto (ir ankstesniųjų laikų) kultūrininkų papratimu vien pagal žodžių sąskambius mėgo kurti įvairius žodžių bei reiškinių kilmės aiškinimus, savo veikaluose kūrė *savąjį* lietuvių tautos mitą. Lietuvių kalbos žodžiais jis neretai aiškino ir skolinius. Taigi Daukanto tekstų duomenys ir negali paneigti ar patvirtinti *sutverti* kosmogoninės reikšmės indigenumo.

XIX a. istoriko romantiko Simono Daukanto mintys yra autentiška medžiaga, atspindinti realius tautos pasaulėvokos bruožus kartu su visu jo „romantizmu“. Beje, vėzdu paversto romantizmo priešprieša pozityvizmas ne menkiau iškraipė tikrovę, tik į priešingą pusę – menkindamas „tautos pasaulėvoką“ ir išvis ją atmesdamas, atsisakydamas ją tirti. Tai pasidarė įprasta išleisti iš akių, ir nepagrįstas neigimas kažkodėl laikomas moksliškesniu už nepagrįstą teigimą. Betgi tikram mokslui parankesnis yra kaip tik teigimas, kad ir kol kas nepagrįstas, taigi „romantizmas“, nes atkreipia dėmesį į reiškinį ir palieka galimybę jį įvertinti atidžiau, negu neigimas (pozityvizmas), jį visai pašalinantis iš akiračio. Bet dabar tai mūsų visai neliečia, nes nagrinėjamas Daukanto sakiny kalbamuojų atžvilgiu neprarastų vertės net ir tuo atveju, jei būtų kam prisispavėjęs ar ištartas kliesesio metu – kaip tik dėl savo vidinės logikos, vidinio turinio, kuris čia tik ir nagrinėjamas.

Taip, Daukantas stengėsi sulietuvinti gausius to meto lietuvių kalboje skolinius, tiek pateikdamas jų lietuviškus atitikmenis, tiek kartais mėgindamas juos paaiškinti lietuvių kalbos priemonėmis ir tuo parodyti juos iš esmės nesant skolinius. Taip, ne visi jo sprendimai buvo vykę ir paskui pasirodė teisingi. Bet ne visi buvo ir nevykę, neteisingi! Vėliau lietuvių kalbos valymo nuo skolinių ėmėsi profesionalūs kalbininkai, ir jų sprendimai taip pat ne visi buvo teisingi, tik neretai perlenkti į priešingą pusę. Tokie neteisingi kalbininkų sprendimai, kurie savus, kilme lietuviškus žodžius dėl paviršutiniško sąskambio su svetimais apšaukia skoliniais, visumoje vadinami hiperkorekcija. Pavyzdžiui, savas, lietuviškas žodis *remėslas* dėl sąskambio su slaviškais atitikmenimis iš bendrinės kalbos taip ir liko išguitas, ir vietoj jo dabar vartojame germanizmą *amatas*.

Taigi „sąskambis“ gali pakišti koją tiek įtartiną žodį lengvabūdiškai priimant už savą, tiek jį ne mažiau lengvabūdiškai atmetant. Vadinasi, užuot sprendus lengvabūdiškai, paviršutiniškai, dera aiškintis ir aiškinti. Mūsų nagrinėjamas atvejis kaip tik toks: Daukantas kosmogonine reikšme vartojamą veiksmažodį (*su*)*tverti* imasi aiškinti lietuvių kalbos priemonėmis – susiedamas jį su veiksmažodžiu (*su*)*tvirtinti* ir papildomai, dėl reikšmės, pridurdamas (*su*)*kreikinti*.

Mano straipsnio tikslas yra visai ne paneigti ar patvirtinti (*su*)*tverti* kosmogoninės reikšmės indigenumą Daukanto tekstų duomenimis – jis patvirtinamas visai kitais duomenimis paskui, atkreipiant dėmesį, kad pirmasis tokio aiškinimo ėmėsi būtent Daukantas, nurodęs (*su*)*tverti* kosmogoninės reikšmės kilmę ir netgi jo etimologiją per sąsają su bendrašakniu veiksmažodžiu (*su*)*tvirtinti*. O kad taip yra, toliau straipsnyje parodoma remiantis visai kitais, nepriklausomais nuo Daukanto argumentais.

6) Kita vertus, taip pat klaidinga manyti, kad kalbos žodžio pavadinimo motyvas būtinai sutaps su tautos mitiniais kosmogoniniais vaizdiniais. Realijos, sąvokos istorija netapatintina su žodžio istorija. Reikšmingos turėtų būti ne mitologinės paralelės, o panašus kitų kalbų tos pat reikšmės veiksmažodžių pavadinimo motyvas, nustatytas etimologijos tyrėjų.

Ką reiškia „*taip pat klaidinga*“? Ar kad šis recenzentės priekaištas „*toks pat klaidingas*“ kaip ankstesnis?

Juk nesakau, kad bet kokio atsitiktinai paimto kalbos žodžio bet kurios reikšmės motyvas būtinai turi sutapti su tautos mitiniais vaizdiniais! Ir netapatintu realijos, sąvokos istorijos su žodžio istorija. Beje, realija ir sąvoka – irgi ne tas pat, kaip denotatas ir reikšmė.

Bet aiškintis sąvokų (jas perteikiančių žodžių atitinkamų reikšmių) kilmę neatsižvelgiant į ta kalba kalbančios bendruomenės pasaulėvaizdį, jo šaknis bei raidą – apgailėtinas nesusipratimas. Mano nuomone, tai yra viena iš dabartinės lietuvių kalbotyros apmaudžiausių ydų. Tarsi kalbos žodžių reikšmės styrotų beorėje erdvėje, neprisiliesdamos nieko, apie ką žmonių sielos jomis nepaliaudamos tūkstančius metų kalba!

Iš dalies tikrai šitaip galima suprasti ir papildomą, šalutinį mano straipsnio tikslą: paimti vieno lietuvių kalbos veiksmažodžio (*su*)*tverti* vieną – kosmogoninę reikšmę ir panerti ją į mitologiją bei tautosaką, į lietuvių, baltų, baltų-slavų, indoeuropiečių, visos žmonijos nuo neatmenamų laikų pasakojamas kosmogonines sakmes. Kol kalbame apie sąvoką, t. y. žodžio reikšmę, o ne jo formą, taip daryti ne tik pagrįsta, bet netgi būtina!

„**Panašus kitų kalbų tos pat reikšmės veiksmažodžių pavadinimo motyvas**“ – kitaip tariant, semantinės paralelės – bus nagrinėjamas kalbant apie veiksmažodžio *tverti* etimologiją, kai bus suvedamos daiktan visos iš pažiūros gana skirtingos jo reikšmės, tarp jų ‘*tverti* tvorą’ ir ‘*čiupti*, *griebti* (ranka)’ (ši iš dalies jau užsiminta straipsnyje „Dar kartą apie *sutvėrimą*: Papildoma „kūrybinės“ žodžio reikšmės argumentacija“, p. 39–40). Nes kol kas apie veiksmažodžio *tverti* nei jokią kitą etimologiją kalbos nėra (išskyrus Daukanto nurodytą sąsają tarp *tverti* ir *tvirtinti*, kuri šiaip jau tokia paprasta, kad vargiai nusipelno iškilmingo etimologijos vardo).

Šiame straipsnyje nėra kalbos apie etimologiją! Nors ir nematau reikalo jos bijoti.

Kalbà apie tai, kad kosmogoninės sakmės ištiesai rodo pasaulį radusis tirštėjant, stingstant, tvirtėjant, *tvertiantis* iš skysto chaoso – kaip tik tai, ką suvokė Daukantas, šitaip pavartodamas veiksmažodį (*su*)*tverti* ir tuo kartu paaiškindamas jo kosmogoninę reikšmę.

Kalbama tik apie dvi to paties veiksmažodžio (*su*)*tverti* reikšmes: kosmogoninę ir tirštinamąją, arba koaguliacinę, o kad kosmogonine reikšme iš esmės virsta ta pati tirštinamoji, kai tik atsiduria kosmogonijos kontekste, akivaizdžiai rodo pateiktosios sakmės, „tendencingai atrinktos“ iš daugybės nepateiktų.

7) Straipsnio pavadinime nurodytas žodis *sutvėrimas*, tačiau toliau cituojama ir svarstoma apie Daukanto žodžius *sutverti*, *sutvaras*. Panašiai į raktažodžių grupę neįtraukti *sutverti*, *sutvaras*. Nors įtraukta „kalbos kultūra“, kokių nors aiškių šios srities tyrimų nebuvo atlikta.

Tarp raktažodžių yra daiktavardis *(su)tvėrimas*. Pageidavimui papildomai įtraukti žodžius *sutverti*, *sutvaras* ir dar *dumpys*, taip pat pašalinti „kalbos kultūra“ esu abejingas, bet ir neprieštarauju. „Kalbos kultūra“ paminėta tik todėl, kad straipsnio išvada liečia žodžio *(su)tvėrti* bei jo vedinių kosmogonijos prasme vartojimą bendrinėje kalboje, – ne daugiau.

8) 3 straipsnio dalyje nukrypta į su tyrimu nesusijusių žodžių bei jų įvardijamų realijų kilmės, istorijos svarstymus. Panašiai ir 5.2.

3-je straipsnio dalyje nuo tyrimo esmės niekur nenukrypta, nes joje nagrinėjamas tame pačiame Daukanto sakinyje pavartotas veiksmažodis *(su)kreikinti*, kuris, kaip nusakantis visų pirma pieno produktų tirštėjimą, savaime vėlgi turi kosmogoninių sąsajų, nes pieno produktų tirštėjimas, viena vertus, mitologijoje pasitelkiamas pasaulio atsiradimui nusakyti, o antra vertus, jis bei jo produktai neretai įvardijami žodžiais, giminiškais su lie. *tvėrti*, kaip slavų **tvorogъ* ‘varškė’ ir kt. Tai čia yra itin svarbu, nes papildomai atskleidžia slavų **tvoriti* tą patį santykį su tirštėjimo reikšme kaip lie. *tvėrti*. (Tiesa, apie tai jau irgi paviršutiniškai užsiminta straipsnyje „*Sutvėrimas*: „Kūrybinės“ žodžio reikšmės motyvacija“, p. 10.)

Poskyris 5.2 yra priedas, kuriame trumpai aptariamas nagrinėjamame Daukanto sakinyje paminėtas *dumpys*, kad neliktų visai neaptartas.

9) Išvadų sąsaja su straipsnio pavadinimu, suformuluotais tikslais, pateiktais ir pagrįstais tyrimų rezultatais – sąsaja neapibrėžta, nes aiškiai neapibrėžtas, nesuformuluotas straipsnio pavadinimas ir tikslas.

Straipsnio pavadinimas suformuluotas aiškiai, be to, trečiojoje savo recenzijos pastraipoje recenzentė pati jau sakė, kad: **Tikslas nėra suformuluotas, jis maždaug numanomas iš anotacijos.** Taigi jis ne tik kad aiškiai suformuluotas, bet dargi paaiškintas anotacijoje.

10) Literatūros panaudojimas – gausoka (perteklius?) literatūros, susijusios su mitologija ir pan.

Visa sąrašė aprašyta literatūra naudojama tekste. „Literatūra, susijusi su mitologija“, nėra antrarūšė, kad jos derėtų dirbtinai mažinti. Šis priekaištas išvis keistas: gal recenzentė žino kokį literatūros „limitą“, kurio straipsnyje šiukštu nevalia peržengti? Ir iš viso, kas per vertinimai: literatūros „per mažai“, literatūros „per daug“!

11) Dėl žodžio *sutverti* kosmogoninės reikšmės savumo pateikti argumentai yra netinkami.

Klaidinga tyrimo metodika: Daukanto tekstų duomenys negali paneigti ar patvirtinti *sutverti* kosmogoninės reikšmės indigenumo; be to, realijos, sąvokos istorija (kosmogoninis vaizdinys) netapatintina su žodžio istorija (žr. šios recenzijos ankstesnes pastraipas).

Priekaištai nepagrįsti, tušti ir tik kartojami kaip piktas užkeikimas. Bent jau pati recenzentė tai pripažįsta...

12) Žodžius *tvėrti*, *tvirti* semantiškai aiškinant bendrašakniu *tvirtas* ir pan. patekta į tautologijos ratą. Tokia analizė, kaip ir Daukanto argumentas, neįrodė *tvėrti* iš pradžių reiškus ‘padaryti tvirtą (tirštą)’.

Jokios tautologijos čia nėra. Tai labai svarbi straipsnio argumentacijos dalis. Joje primenamas darybinis santykis tarp Daukanto pagrečiui pavartotų veiksmažodžių *(su)tvėrti* ir *(su)tvirtinti*, iš kurių antruoju jis kaip tik paaiškino pirmąjį. Trumpai pakartosiu: veiksmažodis *(su)tvirtinti* mūsų yra pasidarytas iš būdvardžio *tvirtas* ‘patvarus, kietas’, o šis – iš pirminio veiksmažodžio *tvirti* ‘tvirtėti’. Visas „stebuklas“ tas, kad *tvėrti* ir *tvirti* yra vienos šaknies žodžiai, tiksliau, v i e n o ž o d ž i o dvi lytys, tarpusavyje susijusios visai taip pat kaip *bėrti* ir *birti*, *kėlti* ir *kilti*, *reñti* ir *rimti*, *svėrti* ir *svirti* ir t. t. O jei taip, jei *tvėrti* ir *tvirti* esmiškai yra tas pats žodis, ir *tvirti* reiškia ‘tvirtėti’, tai ir *tvėrti*, vadinasi, pirmiausia – kol tebebuvo aiškiai suvokiamas kaip to paties veiksmažodžio tranzityvas (veiksmažodžio perkeliančioji ir galininko reikalaujanti lytis) – turėjo reikšti ‘tvirtinti’, arba ‘daryti tvirtą’.

Tai labai svarbi įžvalga, kurią rasi suvokė Daukantas, bet niekaip nepripažįsta mūsų išdidūs kalbininkai, nebeišsiropšdami iš savo *užsitvertų tvorų*.

O jeigu taip, tai įprastame kosmogoniniame teiginyje *Dievas žemę, pasaulį sutvėrė* reikia girdėti ne skolinį, o būtent reikšmę ‘sutvirtino, padarė tvirtą’.

Kaip pasakyti dar aiškiau? Bet ar padės, jei žmogus nori ne suprasti, o sutriuškinti?

13) **Be to, nebuvo aptarta visa plati žodžio semantika, aiškiai nenurodytas postuluojamoms reikšmės santykis su kitomis *tver-* reikšmėmis (su ‘griebti, čiupti, imti’ ir kt.) žodžio semantikos raidos požiūriu. Tokią analizę reikėtų neišvengiamai sieti su *tver-* etimologijos klausimu, su visos giminiškos žodžių grupės nagrinėjimu (reikšmingiausi veiksmažodžio *tverti* giminaičiai lietuvių, kitose baltų, slavų kalbose straipsnyje arba nepaminėti, arba paminėti probėgšmiais). Straipsnyje gana tendencingai paminėtos tik prie keliamos hipotezės derančios etimologijos (pvz., Karulio; iki galo neatskleista V. Mažiulio etimologija, plg. taip pat ir Rix 1998).**

Visa plati žodžio semantika tikrai nebuvo aptarta, nes jos aptarimas autoriaus skaitmenraštyje dabar jau užima per 10 autorių lankų. Kaip jau užsiminta, postuluojamoms reikšmės santykis su reikšme ‘griebti, čiupti’ aptariamas atskirame skyriuje (su reikšme ‘*tverti* tvorą’ – irgi atskirame kitame). Tik tuos santykius aptariant iškyla ir visuminės žodžio semantikos bei reikšmių raidos, ir etimologijos bei giminiškų žodžių, ir anksčiau minėtų semantinių paralelių klausimas. Teaptariant kol kas tik reikšmę ‘*tvirtėti*’ / ‘*tvirtinti*’ – ir netgi ne ją visumoje, o tik vieną Daukanto sakinį, kuriame jos pagrindu paaiškinta kosmogoninė (*su*)*tverti* reikšmė, – svarbesnės yra tos žodžio etimologijos, kurios šią reikšmę iškelia ar bent pamini. Pakartosiu: straipsnyje nenagrinėjama *tverti* etimologija, o tik Daukanto nurodyta galimybė vieną jo reikšmę išvesti iš kitos, užuot griebusis nepagrįstos ir nereikalingos skolinimo hipotezės.

Vytauto Mažiulio etimologija tepaminėta vieninteliu tikslu – kaip prieštaraujanti Kazimiero Būgos aiškinimui (žr. sekančią recenzentės pastabą) ir pačią kosmogoninę bei netgi kreatyvinę (apskritai sukūrimo, kūrybinę) *tverti* reikšmę priskirianti tiek baltų, tiek baltų-slavų prolytei. Tai ir matyti iš pateiktos Mažiulio citatos.

Helmuto Rikso (Helmut Rix) „Indoeuropiečių prokalbės veiksmažodžių žodynas (Lexikon): Šaknys ir pirminiai kamienai“ prie **tuerH-* ‘griebti, čiupti’ nurodo tik šios reikšmės lie. *tverti* (p. 656). Iš to tarsi turėtų būti suprantama, kad visos kitos reikšmės išvestinės (Rikso žodynas apskritai gerokai nusižengia semantinei žodžių pusei, todėl nėra pernelyg vykęs). Iš tikrųjų taip ir yra, tik mums dabar tai visai nesvarbu. Kaip jau ne kartą sakiau, reikšmė ‘griebti, čiupti’ nagrinėjama atskirai, drauge ir etimologija su bendra semantine raida. O čia nepaminėtas ne tik šis, bet ir daugelis kitų etimologijos žodynų, kurių čia minėti tiesiog nėra jokio reikalo. Recenzentė už tai galėtų pagirti: mažiau literatūros sąrašė, šiuo atveju tikrai perteklinės.

14) **Kai kurie tyrimo teiginiai suformuluoti aprioriškai, be jokių argumentų, plg. „vienintelė jo reikšmė, bent kiek primenanti ‘rišti’, Lietuvių kalbos žodyno (...) apibrėžimu, yra ‘vynioti tvarsčiu, rišti; uždėjus ką vynioti, tvarsčiu rišti’ (...), bet ir ji tėra antrinė, išvestinė, atsiradusi iš pirminės reikšmės ‘tvirtai suimti, sutvirtinti’. Taigi Būgos autoritetu remtis šiuo klausimu nedera“.**

Veiksmažodžio *tverti* reikšmes prašome pasitikrinti nurodytame Lietuvių kalbos žodyne. O dėl pirminės reikšmės ‘*tvirtai suimti, sutvirtinti*’, tai gal ir tikrai užbėgau už akių. Nors paskui paaiškės, kad būtent taip ir yra (‘*tvirtai suimti*’ kaip tik yra „bendras vardiklis“ tarp ‘griebti, čiupti’ ir ‘(su)*tvirtinti*’, iš kurios toliau atsišakoja ‘*sutvirtinti rišant*’), čia tai griežtai teigti išties gal per anksti. Šitą sakinio dalį keičiu: „bet ir ji gali būti antrinė, išvestinė...“.

Būga autoritetą įgijo milžiniškos reikšmės kalbotyros darbais, tad viena kita klaida jo autoriteto nė kiek nemenkina, juo labiau, kad jis ir pats, kol buvo gyvas, nuolat pripažino savo ankstesnes klaidas ir kai kuriais klausimais drąsiai keitė požiūrį. Tai tikro mokslininko laikysena. Ir remtis vertėtų ne Būgos autoritetu, o jo įžvalgomis bei argumentais ir su jais ginčytis tiesos vardan. Pirmine *tverti* reikšme teigdamas esant ‘rišti’ Būga pats nepateikė jokių argumentų, todėl ir ši jo teiginį atmetant jų neįmanoma nurodyti (tiesa, juos galima numanyti, bet tai ne šio straipsnio reikalas).

15) **Tyrimo išvada nėra baigtinė, tyrėjui nepavyko pateikti naujų įtikinamų argumentų dėl *sutverti* reikšmės ‘*schaffen*’ kilmės.**

Svarstymui apie *sutverti* reikšmės ‘*kurti*’ indigenumą ir jos tinkamumą bendrinei kalbai būtų pakakę pirmoje straipsnio dalyje minėtų, jau atliktų mokslininkų tyrimų referavimo, gerai apgalvoto išsamaus jų aptarimo.

Tyrimo išvada, jei norite, yra baigtinė. Ji yra ta, kad Daukantas, lietuvių veiksmažodžio (*su*)*tverti* kosmogoninę reikšmę paaiškindamas reikšme ‘(su)*tirštinti, (su)tvirtinti*’, atskleidė pamatinę kosmogonijos sampratą, patikimai ir gausiai patvirtinamą tautosakos. Taip, kad gana veiksmažodį (*su*)*tverti* kosmogoniniame kontekste pavartoti reikšme ‘(su)*tirštinti, (su)tvirtinti*’, ir ji savaime iškart virsta kosmogonine.

Dabartinis patyrimas, kaip sunku pasakyti paprastą dalyką, kai išankstinis nusistatymas neleidžia jo išgirsti, tik patvirtina, kad svarstymų „apie *sutverti* reikšmės ‘kurti’ indigenumą ir jos tinkamumą bendrinei kalbai“ tikrai dar negana.

16) Trūkumas – **klaidinga tyrimo metodika, tendencingas medžiagos atrinkimas ir grupavimas.**

Kaltinimas tendencingu medžiagos atrinkimu ir grupavimu jau kartojasi ir, kartu su „klaidinga tyrimo metodika“, tėra užkeikimas, „mantra“. Išties, ar yra kosmogoninių sakmių, kuriose žemė nebūtų sutirštinama? Na taip, pavyzdžiui, gausiose sakmėse apie nėrovą ji iškrapštoma iš velnio panagių. Todėl rašant straipsnį apie velnio nagus ir panages (o jis galėtų išeiti visai įdomus!), kosmogonines sakmes irgi tektų atrinkti „tendencingai“ – vien tas, kuriose apie tai kalbama. Taip ir dabar buvo atrinkti tik tokie kosmogoninių sakmių pavyzdžiai, kurie patvirtina žemės sutvirtėjimą, ir tik vos keli, patys iškalbingiausi. „Tendencingai“. Gal recenzentė įtaria, kad nutylėjau kokią sakmę, kuri mums atskleidžia tikrąją tiesą, kad žemė iš tikrųjų ne sutvirtėjusi, o suskystėjusi?

17) Kitos pastabos: **teigti, kad Vilhelmas Mannhardtas XIX a. pab. jau lietuviškai rašė *Sutvaras* (11 p.), nėra patikima, nes iki išleidžiant (1936 m.) veikalas 1927, 1929 metais buvo peržiūrėtas ir papildytas N. Bušo bei A. Bauerio (iki jų prie veikalo dar dirbo ir keletas kitų žmonių).**

Rimta pastaba. Atitinkamą sakinio dalį taisau: „Vilhelmas Manhartas (arba pats ne vėliau 1880 m., arba jo veikalo, išleisto tik 1936 m., redaktorai) vardą jau rašė lietuviškai...“

2. Žodis bendradarbiams

Brangieji, tai ne mokslas – tai „skrydis per gegutės lizdą“ (buvo jaudinantis filmas tokiu pavadinimu).

Padarykime mintyse eksperimentą. Paimkime bet kurį straipsnį, atsitiktinį arba net iš rimčiausių, paskelbtų *Tautosakos darbuose* per kelis pastaruosius metus, ir iškelkime sau uždavinį jį sudoroti. Mes padarytume tai su trenksmu! Nes kiekvienam straipsniui ko nors „trūksta“, ir į kiekvieną straipsnį galima pažvelgti taip, iš tokios pusės, kad jis pasirodytų apgailėtinas ir nevykęs. Ne tik į straipsnį – į bet ką. Stalą, kėdę, kaimyną, net į atspindį veidrodyje. Tada būtų geriau nė negimus...

Iš čia kyla du labai rimti klausimai, kuriuos šia dingstimi siūlyčiau ramiai ir nuoširdžiai apgalvoti, kiek įmanoma atsiribojant nuo asmeniškumų.

Pirmas klausimas – tai mokslinio vertinimo objektyvumas. Mūsų srityje jį atstoja tam tikras „konsensas“, bendras sutarimas. Suprantama, kad šis sutarimas turi būti grįstas ne asmeniškais santykiais, bet dalyko išmanymu, ir kuo visapusiškesniu. Tačiau asmeniškų santykių išvengti vis tiek neišeina, nes visi mes – asmenys, ir norint sutarti, tenka tartis, vadinasi, bendrauti, kalbėtis tarpusavyje. Tad objektyvumo klausimas paradoksaliai sueina į subjektyvių tarpusavio santykių, jų kokybės klausimą: kokie tarpusavio santykiai palankiausi dalykiniam objektyvumui ir jį patikimiausiai užtikrina?

Įsivaizduokime bendruomenę, kurioje vyrauja asmeninės naudos ir pranašumo interesai, kur kiekvienas laukia progos pakišti koją kitam ir kartu tesirūpina savo saugumu, todėl čia bijoma ir vengiama kalbėti atvirai. Tokiomis aplinkybėmis bus nebeįmanomas nė joks dalykinis sutarimas. Ir priešingai: įsivaizduokime bendruomenę, kurios bendras aukščiausias interesas yra pažinimas, taigi mokslas, ir visi dėl šio tikslo pasirengę vienas kitam padėti. Tada ir kritinės pastabos ne stabdo, ne žlugdo, bet gilina žinias, plečia akiratį ir ugdo. Esant tokiems tarpusavio santykiams, kritinės pastabos nebegąsdina – jos netgi laukiamos, nes tai draugų pagalba tavo darbui ir drauge bendram reikalui.

Katrą padėtį numano ir kartu įtvirtina *recenzentų anonimiškumas*? Pirmuoju atveju – argi jis prisideda prie objektyvumo, kai pasislėpusiam anonimui piktavaliui suteikiama proga recenzuojamąjį „pastatyti į vietą“? Antruoju atveju – kam anonimiškumas, jeigu iš draugo su dėkingumu lauki kuo rimčiausių pastabų, nes jos kelia tavo darbo kokybę?

Užtat manau, kad *recenzentų anonimiškumas* tik žlugdo bendro sutarimo atmosferą ir galiausiai kenkia pagrindiniam tikslui – vertinimo objektyvumui.

Ką, jeigu pamėgintume dalykiniais klausimais kalbėtis atvirai, atsakydami už savo vidinius motyvus? Gal ne dėl visko iškart visi sutartume, bet užtat būtų rimta paskata gilintis, mokytis ir augti.

Juolab kad mūsų čia tiek tėra, kad iš už dažno anonimo kyšo ausys. Kaip tik toks yra šis atvejis, nes recenzentė žino, kieno straipsnį recenzuoja (galų gale tai įrodo jos paminėti seni mano straipsniai), nors rašo

„autorius(-ė)“, ir aš žinau, kas yra recenzentė, negana to, žinau, kad ji žino, kad aš žinau, ir t. t. Vaikų darželis...

Su „recenzente“ turėjau reikalų jau prieš dvidešimt metų – per klaidą buvau kreipėsis į ją kalbinės pagalbos prieš leisdamas *Ryto ratų ritimus*. Jeigu „recenzentės“ anuomet būčiau paklaūšęs, arba ji turėtų man valios, tai per visus tuos metus nebūčiau parašęs nė vienos knygos, nė vieno straipsnio, nieko, ir būčiau turėjęs arba dirbti statybose, arba emigruoti, arba numirti. (Patirtis svarbi, nes atskleidė man vieną iš emigracijos priežasčių.)

Beje, kaip ir kieno *Tautosakos darbams* parenkami recenzentai? Juk tai irgi iš dalies nulemia sprendimą, kartais beveik garantuotai.

Antras klausimas tiesiogiai plaukia iš pirmojo. Tai mokslininko pamatinės nuostatos klausimas. Kadangi pamatinė nuostata neišvengiamai veikia tiek patį tyrimą ir jo rezultatus, tiek tarpusavio sutarimo galimybes ir jo kokybę, vadinasi, šio klausimo taip pat nevalia apeiti.

Vyraujanti pamatinė nuostata gali būti ugdanti ir gali būti žlugdanti. „Ugdanti“ anaiptol nereiškia, kad visi vienas kitą tik liaupsina. Atvirkščiai: norint augti, tenka nuolat pranokti išaugtas ribas, tolydžio veržtis iš savęs išaugto, kartais skaudžiai. Bet visa kritika, esant ugdančiai nuostatai, yra iš pagrindų palaikančioji, skirta tiesos branduoliui išsilukštenti iš nesusipratimų. Ji yra nukreipta į kliūtis, kad padėtų jas įveikti. Priešingai, žlugdanti nuostata užgniaužia gimstančios tiesos branduolį dar jam nespėjus išsilukštenti, išsiskleisti. Ji taikosi į lukštus ne tam, kad juos nulukštentų, bet pasinaudoja jais kaip argumentais, kad užgniaužtų branduolį. Sukula grūdus kartu su pelais.

Kaip tame anekdote, kur visi velniai pragare apstoję katilą su žydais, nes vienam žydai iššokus, jis visus paskui save ištraukia, o aplink katilą su lietuviais velnių visai nėra – čia jų nereikia, nes jei tik kuris mėgins išsikapanoti, kiti jį bemat įtrauks atgal.

Tokia pamatinė nuostata, mano manymu, yra viena iš esminių priežasčių, dėl kurios žlunga ištisos mūsų mokslo ir kultūros sritys, tarp jų ir mums artimiausia – lituanistika, ypač jos šerdis – kalbotyra. Ar ne sunkios ligos simptomas yra jau vien tai, kad visos aplinkinės tautos turi pačių parašytus savo kalbų etimologinius žodynus, kai kurios seniai ir net po kelis, – tik ne mes. Negana to, į lietuvių kalbą net nėra išverstas klasikinis Ernsto Frenkelio (Ernst Fraenkel) „Lietuvių kalbos etimologinis žodynas“! Kalbininkai, žinoma, turi pasiteisinimą: jis pasenęs, tad jo versti nebėra verta! Žinoma, niekas nėra verta – tik palaukime kiek, ir visa pasens! Neseniai pasirodė dar vienas, antrasis lietuvių kalbos etimologijos žodynas, bet vėl ne lietuvių – lenkų kalbininko parašytas.

Tik įsivaizduokite, kaip būtų galėjęs pasikeisti jaunimo, visuomenės, gretimų sričių tyrinėtojų santykis su gimtąja kalba, jei pastaruosius dešimtmečius jau būtų buvęs prieinamas lietuvių kalbos žodžių kilmės žodynas! Bent jau „pasenęs“ verstinis, ką jau kalbėti apie mūsų kalbininkų suprantamai parašytą!

Bet juk kitiems į kalbotyrą draudžiama „lįsti“, netgi artimų lituanistikos, baltistikos sričių tyrėjams – šiukštu, ne jūsų reikalas! Ir kalbininkai pas kitus „nesikiša“ (išskyrus vieną kitą, o gal tik vienui vieną pagirtiną išimtį). Prieš kurią laiką pačiam teko išgirsti iš vieno mūsų žymaus kalbininko maždaug tokį priekaištą V. Toporovui: „Labai talentingas kalbininkas! Jei nebūtų eikvojęs laiko visokioms mitologijoms, kiek būtų galėjęs nuveikti!“ Tai irgi bene išskirtinai „lietuviškas“ požiūris, kylantis iš siauro akiračio ir netgi savotiško dvasios neįgalumo. Dėl jo nedovanotinai nukenčia ir mūsų pagrindinis darbo laukas – tautosakos tyrimai, ir galiausiai visa Lietuvos kultūra.

Šią žlugdančią nuostatą būtina rauti kaip piktžolę, vos prasikišus daigui, tiek iš savo širdies, tiek iš mūsų bendruomenės. Nuo to tiesiogiai priklauso mūsų darbo kokybė, o galiausiai ir visų mūsų likimas.